МАЛ АЖ АХУЙН НЯГТЛАН БОДОХ БҮРТГЭЛИЙН ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ, ОНЦЛОГ

Гүйцэтгэсэн: Б.Бигэрмаа /ХААИС-ЭЗБС НББ IV анги/

Холбоо барих утас: 99980259

Улаанбаатар хот

2017 он

Үндэслэл

Манай улс 1990 онд төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн тогтолцооноос зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоонд шилжсэнээр аж ахуйн нэгж, байгууллагууд дэлхий нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн бүртгэл тайлангийн шинэ эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх шаардлагаар 1993 онд баталсан "Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай" хуулиндаа "Нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартыг" хэрэгжүүлэхээр заасан билээ. Энэхүү хуулийн хүрээнд ААН-үүд практикт НББОУС-ыг тодорхой түвшинд ашиглаж байгаа ч хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй нэгжүүдийн хувьд нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичгийн боловсруулсан байдал хангалтгүй, ХАА-н байгууллагуудын санхүүгийн тайлан дахь Биологийн хөрөнгө, ХАА-н бүтээгдэхүүний ангилал, хэмжилт, хүлээн зөвшөөрөлт, үнэлгээний суурь, арга хандлага, толилуулга, тодруулгын байдал нь СТОУС-д бүрэн нийцээгүй байгаа тул биологийн хөрөнгө болон мал аж ахуйн бүтээгдэхүүнийг бодит үнэ цэнээр нь үнэлж бүртгэх, НББОУС 41-ын практик хэрэглээг нэмэгдүүлэхийг шаардаж байна.

Зорилго

МАА-н бүтээгдэхүүнийг НББ-д хэрхэн тусгах, тайлагнах онол арга зүйг судалж, биологийн хөрөнгө болон МАА-н бүтээгдэхүүний бодит үнэ цэнийг тодорхойлж улмаар практик хэрэглээг нэмэгдүүлж болох арга замыг тодорхойлоход судалгааны зорилго оршино.

"Хишигтэн нүүдэлчин" ХХК-ийн биологийн хөрөнгө ба МАА-н бүтээгдэхүүнийг НББОУС-ын дагуу бүртгэж, тайлагнасан үр дүн

Компани биологийн хөрөнгийн анхны хүлээн зөвшөөрөлтийн бодит үнэ цэнийн тооцооллыг хийхдээ зах зээлийн бодит үнэ цэнийн мэдээлэлд бус компанийн дотоод мэдээлэлд суурилдаг байна. Жишээлбэл, тайлангийн жилд төрсөн тугалыг өмнөх тайлант жилд тогтоосон төлийн үнээр орлогод авсан байна. Мөн ХАА-н бүтээгдэхүүн болох сүүг хүлээн зөвшөөрөхдөө зах зээлийн үнээр авсан хэдий ч сүүг борлуулахтай холбоотой гардаг борлуулалтын зардлыг хасаагүй дүнгээр хүлээн зөвшөөрч, жилийн эцэст бэлэн байгаа биологийн хөрөнгөд БҮЦ-ийн тооцоолол хийгээгүйгээс компанийн биологийн хөрөнгийн өртөг БҮЦ-ээс өндрөөр тогтоогдсон байх магадлалтай. Иймд биологийн хөрөнгийн БҮЦ-ийг зах зээлийн бодит мэдээлэлд суурилан тооцоолж залруулга хийх шаардлагатай.

1. Сүүг анх борлуулах зардлыг хассан БҮЦ-ээр нь бүртгэх

Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн бодит үнэ цэний олз-Бүртгэл	***1,173,031,398.60***
Сүүний зах зээлийн үнэ /БҮЦ/	**1,135,831,520.00**
Борлуулалт, маркетингийн зардал	**(44,311,051.80)**
Цалин борлуулалт	**(13,235,780.00)**
НДШ-Борлуулалт	**(1,603,011.60)**
Сүү борлуулалтын зардал	**(59,149,843.40)**
Сүү хүлээн зөвшөөрөлтийн дүн	**1,076,681,676.60**

Тус компанийн үндсэн бүтээгдэхүүн сүү нь үйлдвэрлэгдсэн даруйдаа борлуулагддаг тул үйлдвэрлэлийн зардлыг ДҮ, ҮНЗХ дансанд ангилан хуримтлуулж бүртгэхгүйгээр шууд борлуулсан бүтээгдэхүүний өртөгт шингээснээр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн зардлыг зөв ангилах, зардал өртгийн тухай мэдээллээр удирдлагыг хангах, зардлыг бодитойгоор төлөвлөж, түүгээр дамжуулан гүйцэтгэлд нь хяналт тавьж чадахгүйд хүргэж байна. Иймд сүүтэй холбоотой гарсан бүх зардлыг ДҮ, ҮНЗХ дансанд хуримтлуулан бүртгэж уг дүн болон сүүний борлуулах зардал хассан бодит үнэ цэнийн зөрүүд сүү хүлээн зөвшөөрөлтийн олз, гарзыг бүртгэе.

“Хишигтэн нүүдэлчин” ХХК үйлдвэрлэлийн зардлыг ангилах нь

Үйлдвэрлэлийн зардлын ангилал	***“Хишигтэн нүүдэлчин” ХХК-ын зардлыг ангилсан байдал***
Шууд материалын зардал	Тэжээлийн зардал бөгөөд зөвхөн саалийн үнээ, дөнж, гунжид өгсөн байгалийн ба таримал өвс, тэжээлийн улаанбуудай, арвай, овъёос, хивэг, хужир, дарш, хэвтрийн солом, вандуй, байгалийн шохой гэх мэт тэжээлийн зардал орно.
Шууд хөдөлмөрийн зардал	Саальчин /операторч/, тэжээлийн технологичийн үндсэн болон нэмэгдэл цалин хөлс, нийгмийн даатгалын шимтгэл орно.
Үйлдвэрлэлийн нэмэгдэл зардал	Шууд бус материалын зардал: Эмчилгээний материал, хангамжийн материал, ариутгал цэвэрлэгээний бодис, шатах тослох материал, хөдөлмөр хамгаалал, аж ахуйн зардал, цахилгаан дулааны зардал, сангийн зардал, сэлбэг хэрэгсэл, худаг, бусад үйл ажиллагаатай холбоотой зардал орно.
	Шууд бус хөдөлмөрийн зардал: Малзүйч, малын эмч, сүүний технологич, санитар, туслах ажилтан, гэрээт ажилтан, засварчин, тогоочийн үндсэн болон нэмэгдэл цалин хөлс, нийгмийн даатгалын шимтгэл, ажилчдын хоолны зардал, гар утасны хэрэглээний зардал зэрэг зардлууд орно.
	Бусад шууд бус зардал: Үндсэн хөрөнгийн элэгдлийн зардал, даатгалын зардал, гадны байгууллагын хөлс, газрын төлбөр, малын татвар, нүүрсний зардал, автомашины түрээсийн зардал, өвчнөөр хорогдсон малын зардал (малын эмчийн актаар), засвар үйлчилгээ, шинжилгээний зардал, /борлуулалт, удирдлагын ажилчдаас бусад/ байгууллага хариуцан төлдөг НДШ, ЭМДШ-ийн зардал, урсгал засварын зардал зэрэг багтана.

Үйлдвэрлэлийн зардлын урсгал

ШМЗ

- Тэжээлийн зардал /саалийн чиглэлийн үхэр/

ШХЗ

- Саальчин, тэжээлийн технологичийн үндсэн болон нэмэгдэл цалин хөлс

ҮНЗХ

- Эмчилгээний зардал
- Хангамжийн материалын зардал
-Ариутгал, цэвэрлэгээний зардал
-Шатах тослох материалын зардал
-Хөдөлмөр хамгаалал
-Цахилгаан дулааны зардал
-Сэлбэг хэрэгсэлийн зардал
-Үйлдвэрийн бусад ажилчдын цалин, НДШ
-Ажилчдын хоолны зардал
-Гар утасны хэрэглээний зардал
-Үндсэн хөрөнгийн элэгдэл
-Даатгалын зардал
-Засвар үйлчилгээ
-Шинжилгээний зардал
-Урсгал засварын зардал
-Байгууллагын төлөх НДШ

ДҮ

-

ББ

Хүснэгт 2-1 ХАА-н бүтээгдэхүүн сүүний хуримтлуулсан зардлыг бүртгэсэн байдал:

№	Санал болгох /НББОУС41/	Дт	Кт		Компанийн бүртгэл	Дт	Кт
1	ДҮ-ШХЗ	19,752,465					
	ҮНЗХ-ШБХЗ	276,534,504			ББӨ-ҮАА-Цалин,НДШ	296,286,969	
	Цалингийн тооцоо		296,286,969		Цалингийн тооцоо		296,286,969
2	ҮНЗХ- ШБХЗ-Ажилчдын хоолны зардал	45,087,295			ББӨ-ҮАА-Ажилчдын хоолны зардал	45,087,295	
	Хангамжийн материал		45,087,295		Хангамжийн материал		45,087,295
3	ҮНЗХ-ШБМЗ-Түлш шатахуун	67,458,032			ББӨ-ҮАА-Түлш шатахуун	67,458,032	
	Дансны өглөг\харилцах		67,458,032		Дансны өглөг\харилцах		67,458,032
4	ҮНЗХ-Бусад шууд бус зардал-Гар утас	1,887,204			ББӨ-ҮАА-Гар утас	1,887,204	
	Дансны өглөг\харилцах		1,887,204		Дансны өглөг\харилцах		1,887,204
5	ҮНЗХ-ШБМЗ-Бичиг хэрэг	164,750			ББӨ-ҮАА-Бичиг хэрэг	164,750	
	Хангамжийн зүйл		164,750		Хангамжийн зүйл		164,750
6	ҮНЗХ-ШБХЗ- Тэтгэмж /АО-ын/	1,321,817			ББӨ-ҮАА-Тэтгэмж /АО-ын/	1,321,817	
	Цалингийн тооцоо		1,321,817		Цалингийн тооцоо		1,321,817
7	ҮНЗХ-ШБМЗ- Хөдөлмөр хамгаалал	6,310,573			ББӨ-ҮАА-Хөдөлмөр хамгаалал	6,310,573	

	Хөдөлмөр хамгааллын хувцас		6,310,573		Хөдөлмөр хамгааллын хувцас		6,310,573
8	ҮНЗХ-ШБМЗ- Дулаан	1,140,959			ББӨ-ҮАА-Дулаан	1,140,959	
	Дансны өглөг\Харилцах		1,140,959		Дансны өглөг\Харилцах		1,140,959
9	ҮНЗХ-ШБМЗ- Цахилгаан	53,279,921			ББӨ-ҮАА-Цахилгаан	53,279,921	
	Дансны өглөг\Харилцах		53,279,921		Дансны өглөг\Харилцах		53,279,921
10	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал – Урсгал засвар	4,815,740			ББӨ-ҮАА-Урсгал засвар	4,815,740	
	Дансны өглөг\Харилцах		4,815,740		Дансны өглөг\Харилцах		4,815,740
11	ҮНЗХ-ШБМЗ- Ариутгал, цэвэрлэгээ	24,006,800			ББӨ-ҮАА-Ариутгал, цэвэрлэгээ	24,006,800	
	Хангамжийн материал		24,006,800		Хангамжийн материал		24,006,800
12	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал - Шинжилгээ	586,500			ББӨ-ҮАА-Шинжилгээ	586,500	
	Дансны өглөг\Харилцах		586,500		Дансны өглөг\Харилцах		586,500
13	ҮНЗХ-ШБМЗ- Элэгдэл	393,146,205			ББӨ-ҮАА-Элэгдэл	393,146,205	
	Хуримтлагдсан элэгдэл		393,146,205		Хуримтлагдсан элэгдэл		393,146,205
14	ҮНЗХ-ШБХЗ- Гэрээт ажил	18,046,308			ББӨ-ҮАА-Гэрээт ажил	18,046,308	
	Цалин тооцоо		18,046,308		Цалин тооцоо		18,046,308
15	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал - Төлбөр	9,000			ББӨ-ҮАА-Төлбөр	9,000	
	Касс		9,000		Касс		9,000

16	ҮНЗХ- ШБМЗ - Хангамжийн материалын зардал	50,208,289			ББӨ-ҮАА-ХМ зардал	50,208,289	
	Хангамжийн материал		50,208,289		Хангамжийн материал		50,208,289
17	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал – Утас, факс, интернэт	9,716,923			ББӨ-ҮАА-Утас,факс интернэт	9,716,923	
	Дансны өглөг\Харилцах		9,716,923		Дансны өглөг\Харилцах		9,716,923
18	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал – Эмчилгээ, үйлчилгээ	15,249,481			ББӨ-ҮАА-Эмчилгээ үйлчилгээ	15,249,481	
	Дансны өглөг\Харилцах		15,249,481		Дансны өглөг\Харилцах		15,249,481
19	ДҮ-ШМЗ- Тэжээлийн зардал	688,733,756					
	ҮНЗХ-ШБМЗ- Тэжээлийн зардал	373,866,650			ББӨ-ҮАА-Тэжээлийн зардал	1,062,600,406	
	ТЭМ-Тэжээл		1,062,600,406		ТЭМ-Тэжээл		1,062,600,406
20	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал – Тээврийн зардал	705,000			ББӨ-ҮАА-Тээврийн зардал	705,000	
	Түлш шатахуун		705,000		Түлш шатахуун		705,000
21	ҮНЗХ- Бусад шууд бус зардал – Засвар, үйлчилгээ -	2,063,166			ББӨ-ҮАА-Засвар, үйлчилгээ /Тээврийн хэрэгсэл/	2,063,166	
	Дансны өглөг\Харилцах		2,063,166		Дансны өглөг\Харилцах		2,063,166
22	ҮНЗХ-ШБМЗ- Сэлбэг хэрэгсэл	13,861,971			ББӨ-ҮАА-Сэлбэг хэрэгсэл	13,861,971	
	ХМ-Сэлбэг хэрэгсэл		13,861,971		ХМ-Сэлбэг хэрэгсэл		13,861,971

23	ҮНЗХ-ШБМЗ- Тос, тосолгоо	3,540,654			ББӨ-ҮАА-Тос, тосолгоо	3,540,654	
	ХМ-Шатах тослох материал		3,540,654		ХМ-Шатах тослох материал		3,540,654
24	ҮНЗХ-ШБМЗ- Цэвэрлэгээ	30,000			ББӨ-ҮАА-Цэвэрлэгээ/Тээврийн хэрэгсэл/	30,000	
	ХМ-Цэвэрлэгээний материал		30,000		ХМ-Цэвэрлэгээний материал		30,000
25	**I. ҮНЗ-г үйлдвэрлэлд ногдуулж бүртгэх:**						
	ДҮ	1,363,037,743					
	ҮНЗХ		1,363,037,743				
	II. Өртгийн гадагш шилжүүлэлтийг бүртгэх:						
26	Бэлэн бүтээгдэхүүн сүү	1,076,681,677					
	Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн гарз	994,842,287					
	ДҮ		2,071,523,964				

I. Үйлдвэрлэлийн зардлыг ангилж, бүртгэх:

Анх сүү хүлээн зөвшөөрөхдөө:	Стандартаар	Компанийн бүртгэлээр	Сангийн яамнаас гаргасан журмаар
Дт ХАА-н бүт-Сүү	1,076,681,676.60	1,173,031,398.60	1,110,516,446.50
Дт Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн гарз	994,842,287.18		
Кт Дуусаагүй үйлдвэрлэл	2,071,523,963.78		
Кт Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн олз		1,173,031,398.60	1,110,516,446.50

Сангийн сайдын 2016 оны 411 тоот тушаалын хавсралтад борлуулалтын зардал гэж хөрөнгийг данснаас хасахтай шууд хамаарал бүхий өсөн нэмэгдүүлсэн зардал бөгөөд тухайн хөрөнгийг зах зээлд хүргэхэд зайлшгүй гарах тээврийн болон бусад зардал нь бодит үнэ цэнийн тооцоололд шингэсэн байдаг тул эдгээр зардлыг оруулахгүй гэжээ. Иймд сангийн яамнаас гаргасан журмаарх сүү хүлээн зөвшөөрөлтийн дүнг тооцохдоо сүүг бэлтгэн нийлүүлэгчдэд хүргэж өгөхөд гарсан түлш шатахууны /33,834,769.90/ зардлыг хасаагүй болно.

Харин НББОУС 41-д тийм зүйл дурдаагүй тул хасаж тооцсон.

Залруулах бичилт:

Дт Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн олз	1,173,031,398.60
Дт Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн гарз	994,8428287.18
Кт ХАА-н бүтээгдэхүүн - Сүү	96,349,722.00
Кт Дуусаагүй үйлдвэрлэл	2,071,523,963.78

№	"Хишигтэн нүүдэлчин" ХХК			Санал болгох хувилбар /НББОУС 41/		
1	***Сүү үйлдвэрлэлтэй холбоотой зардал бүртгэх үеийн бичилт:***					
	Дт ББӨ-ҮАА	2,071,523,964		Дт ДҮ-Сүү	2,071,523,964	
	Кт ШМЗ		688,733,756	Кт ШМЗ		688,733,756
	Кт ШХЗ		19,752,465	Кт ШХЗ		19,752,465
	Кт ҮНЗХ		1,363,037,743	Кт ҮНЗХ		1,363,037,743
2	***Сүү анх хүлээн зөвшөөрөх үеийн бичилт:***					
	Дт Бэлэн бүтээгдэхүүн-Сүү	1,173,031,399		Дт Бэлэн бүтээгдэхүүн-Сүү	1,076,681,677	
	Кт Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн олз		1,173,031,399	Дт Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн гарз	994,842,287	
				Кт ДҮ-Сүү		2,071,523,964
3	***Сүү борлуулах үеийн бичилт:***					
	Дт ББӨ-ҮАА-Сүү	1,173,031,399		Дт ББӨ-ҮАА-Сүү	1,076,681,677	
	Кт Бэлэн бүтээгдэхүүн-Сүү		1,173,031,399	Кт Бэлэн бүтээгдэхүүн-Сүү		1,076,681,677
	Дт Мөнгө/Дансны авлага	1,135,831,520		Дт Мөнгө/Дансны авлага	1,135,831,520	
	Кт Борлуулалтын орлого-Сүү		1,135,831,520	Кт Борлуулалтын орлого-Сүү		1,135,831,520
	Цэвэр ашиг дахь нөлөө					
	Борлуулалтын орлого-Сүү	1,135,831,520		Борлуулалтын орлого-Сүү	1,135,831,520	
	Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн олз	1,173,031,399				
	ББӨ-ҮАА	2,071,523,964		ББӨ-ҮАА-Сүү	1,076,681,677	
	ББӨ-ҮАА-Сүү	1,173,031,399		Сүү хүлээн зөвшөөрөх үеийн гарз	994,842,287	
	Цэвэр нөлөө	(935,692,444)		**Цэвэр нөлөө**	(935,692,444)	

2. Тугал болон эр үхрийн үнэ цэнийн тооцоолол

Тугал болон борлуулах зорилгоор эзэмшдэг эр өсвөр үхрийг дангаар нь арилжаалдаг идэвхтэй зах зээл байхгүй учраас амьдын жинд суурилан тооцоолсон махны борлуулах зардлыг хассан бодит үнэ цэнээр хэмжих шаардлагатай.

№		**Эр**	1 настай	2 настайгаас дээш
1		нэгж дундаж жин	198	434
2		Цэвэр махны жин (хувиар)	78%	51%
3	(1*2)	Цэвэр махны жин (кг)	153.5	221.3
4		Махны дундаж үнэ	8,563.70	8,563.70
5		Нийт үнэ	1,314,094.70	1,895,482.00
6	(4*6)	Тооцоолсон нэгж бодит үнэ	1,300,000.00	1,900,000.00
7		Малын тоо	91	73
8		Нийт дүн (нас тус бүрээр)	118,300,000	138,700,000
9		Борлуулалтын зардал	-	-
10		Нийт бодит үнэ цэнэ	257,000,000.00	
11		**Эм**	1 наст	2 наст
12		нэгж дундаж жин	198	434
13		Цэвэр махны жин (хувиар)	100%	100%
14	(12*13)	Цэвэр махны жин (кг)	198	434
15		Махны дундаж үнэ	8564	8564
16	(14*15)	Нийт үнэ	1,695,606.00	3,716,631.00
17		Нэгж бодит үнэ цэнэ	1700000	3700000
18		Төл малын тоо	160	46
19	(17*18)	Нийт дүн (нас тус бүрээр)	272,000,000	170,200,000
20		Нийт эм тугалын БҮЦ	442,200,000	
21	(10+20)	***Нийт тугал, эр үхрийн БҮЦ***	**699,200,000**	
22		***Компанийн бүртгэлээрхи дүн***	**451,430,000**	
23	(21-22)	***Хүлээн зөвшөөрөх олз-Зөрүү***	***+247,770,000***	

Тус компанийн хувьд тугал болон эр үхрийн бодит үнэ цэнэд залруулга бичилт хийвэл:

	Стандартын бүртгэлээр	**Компанийн бүртгэлээр**	**Залруулах бичилт**
Бараа материал- Эргэлтийн биологийн хөрөнгө	699,200,000.00	451,430,000.00	+247, 770, 000
Биологийн хөрөнгийн дахин хэмжилтийн олз	699,200,000.00	451,430,000.00	+247, 770 ,000

Сангийн сайдын 2016 оны 411 тоот тушаалын хавсралт “Биологийн хөрөнгө ба түүнээс хүлээн авсан ХАА-н бүтээгдэхүүний нягтлан бодох бүртгэлийн стандарт”-д ХАА-н 41 стандартаас ялгаатай зүйл байхгүй тул стандартын бүртгэлтэй адил болно.

3. Сүүний үнээний бодит үнэ цэнийн тооцоолол

Үндсэн сүргийн үхрийн бодит үнэ цэнийг хэмжихдээ үхрээс ирээдүйн жил тутамд өгөх сүүнээс орох жил бүрийн цэвэр мөнгөн урсгал болон өгөөж өгөх сүүлийн жилийн үхрийн амьдын

жингийн махны гарцад суурилан тооцоолсон махны борлуулалтаас орох цэвэр мөнгөн урсгалыг өнөөгийн зах зээлийн хорогдуулах хувийг ашиглан хорогдуулж тооцох нь зүйтэй.

Биологийн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн тооцоолол

Инфляцийн түвшин	12%
ХАА-н салбарын эрсдэл	1%
Бусад урамшуулал	2%
Discount rate/хөнгөлөлтийн хувь/	15%

Эх үүсвэр: Өөрийн судалгааны дүнгээс

Бизнес төлөвлөгөөнд үнээний төллөлтийн тоог бууруулж, сүүний гарцыг хамгийн багаар, зардлыг хамгийн ихээр, үхрийн хорогдлын хувийг салбарын дундажаар авч тооцоолсон.

Сүүний чиглэлийн үхрийн бодит үнэ цэнийн тооцоолол-Үнээ

№	Томъёо	Төслийн жил		1	1	2	3	4	5	6
1		Насжилт		4	5	6	7	8	9	10
2		Он		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
3		Саалинд хамрагдах хугацаа	хоног	305	305	305	305	305	305	90
4		Өдрийн сүүний гарц /дундаж/	кг		10.6	17.1	16.1	16.1	15.1	14.1
5	(3*4*14)	Сүүний гарц /жилийн/	кг	931,009.4	423,523.0	646,722.0	579,439.0	549,976.0	488,183.0	128,169.0
6		Нэгжийн үнэ	төг	1220	1220	1220	1342	1342	1342	1342
7	(5*6)	Борлуулалт /Сүү/	мян төг	1,135,832	516,698	789,001	777,607	738,068	655,142	172,003
8	(9*10)	Борлуулалт /Мах/	мян төг							264,678.98
9		- Амьдын жин /кг/-ийн 51%:	кг							306
10		Махны зах зээлийн нэгжийн үнэ:	төг							8,564.00
11		ҮАА-н мөнгөн зардал		1,942,913	591,236	576,385	729,809	710,546	686,928	432,482
12		Элэгдлийн зардал		393,146	146,504	212,126	203,872	194,165	184,457	175,631
13	7+12-11	ЦМУ (Цэвэр мөнгөн урсгал)		(413,935)	71,966	424,742	251,670	221,687	152,671	179,831
14		Үнээний тоо:		307	131	124	118	112	106	101
15		- Хорогдлын хувь		13	7	6	6	6	5	5
16	13/14	нэгж үхэрт ногдох ЦМУ		-1348.3	549.4	3425.3	2132.8	1979.3	1440.3	1780.5
17		Discount rate (Хөнгөлөлтийн хувь)	0.15	1	0.8696	0.7561	0.6575	0.5718	0.4972	0.4323
18	16*17	ХЦМУ		-1348.32	477.72	2589.90	1402.31	1131.79	716.11	769.71
19	∑18	Нэг сүүний үхрийн дундаж өнөөгийн үнэ		7087.55						

Сүүний чиглэлийн үхрийн бодит үнэ цэнийн тооцоолол-Дөнж

№	Томъёо	Төслийн жил			1	2	3	4	5	6	7
1		Насжилт		3	4	5	6	7	8	9	10
2		Он		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
3		Саалинд хамрагдах хугацаа	хоног	305	305	305	305	305	305	305	90
4		Өдрийн сүүний гарц /дундаж/	кг		16.1	17.1	17.1	16.1	16.1	15.1	14.1
5	(3*4*12)	Сүүний гарц /жилийн/	кг	931,009.4	618,723	625,860	594,567	530,334	505,782	451,339	118,017
6		Нэгжийн үнэ	төг	1220	1220	1220	1342	1342	1342	1342	1342
7		Борлуулалт /Сүү/	мян төг	1,135,832	754,842	763,549	797,909	711,708	678,759	605,697	158,379
8		Борлуулалт мах	мян төг								243,714.31
9		ҮАА-н мөнгөн зардал	мян төг	1,943,306	635,595	622,015	784,416	760,306	737,683	699,853	331,011
10		Элэгдлийн зардал	мян төг	393,146	157,496	119,104	114,238	108,556	103,261	97,965	92,670
11	(7+10-9)	ЦМУ (Цэвэр мөнгөн урсгал)	мян төг	(414,329)	276,743	260,638	127,731	59,958	44,337	3,809	163,752
12		Үнээний тоо		307	126	120	114	108	103	98	93
13		- Хорогдлын хувь		13	6	6	6	5	5	5	5
14	(11/12)	нэгж үхэрт ногдох ЦМУ		-1349.6	2196.4	2172.0	1120.4	555.2	430.5	38.9	1760.8
15		Discount rate (Хөнгөлөлтийн хувь)	0.15	1	0.86960	0.75610	0.65750	0.57180	0.49720	0.43230	0.37590
16	(14*15)	ХЦМУ		-1349.60	1909.97	1642.24	736.69	317.44	214.02	16.80	661.87
17	∑16	Нэг сүүний үхрийн дундаж өнөөгийн үнэ		5499.04							

Сүүний чиглэлийн үхрийн бодит үнэ цэнийн тооцоолол-Гунж

№	Томъёо	Төслийн жил		1	2	3	4	5	6	7	8
1		Насжилт		4	5	6	7	8	9	10	11
2		Он		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
3		Саалинд хамрагдах хугацаа	305	305	305	305	305	305	305	305	90
4		Өдрийн сүүний гарц /дундаж/		12.6	16.1	17.1	17.1	16.1	16.1	15.1	14.1
5	(3*4*13)	Сүүний гарц /жилийн/	литр	368,928	1,001,742	1,048,316	1,105,686	1,095,042	1,149,057	1,022,421	267,759
6		Нэгжийн үнэ	төг	1220	1220	1342	1342	1342	1342	1342	1342
7	(5*6)	Борлуулалт Сүү	мян төг	450,092	1,222,125	1,406,839	1,483,831	1,469,546	1,542,034	1,372,089	359,333
8		Борлуулалт мах	мян төг								552,943,224
9		ҮАА-н мөнгөн зардал	мян төг	414,902	926,212	1,215,242	1,309,520	1,407,587	1,473,474	1,401,597	664,860
10		Элэгдлийн зардал	мян төг	31,718	75,635	84,317	98,936	113,190	126,605	196,195	186,134
11	(7+10-9)	ЦМУ (Цэвэр мөнгөн урсгал)	мян төг	66,908	371,548	275,914	273,247	175,148	195,165	166,687	433,550
12		Үнээний тоо		353	448	433	432	432	433	315	222
13		Гунжны тоо		96	204	201	212	223	234	222	211
14	(11\13)	нэгж үхэрт ногдох ЦМУ		697.0	1821.3	1372.7	1288.9	785.4	834.0	750.8	2054.7
15		Discount rate (Хөнгөлөлтийн хувь)	0.15	0.8696	0.7561	0.6575	0.5718	0.4972	0.4323	0.3759	0.3269
16	(14*15)	ХЦМУ		606.08	1377.10	902.56	736.99	390.51	360.56	282.24	671.69
17	∑16	Нэг сүүний үхрийн дундаж өнөөгийн үнэ		5,328							

Биологийн хөрөнгийн бодит үнэ цэнийн залруулга

Эргэлтийн бус биологийн хөрөнгө	Тоо	1 үхрийн БҮЦ	Нийт тооцсон БҮЦ
Үнээ	131	7,100,000	930,100,000
Дөнж	126	5,500,000	693,000,000
Гунж	50	5,300,000	265,000,000
Тооцсон БҮЦ			***1,888,100,000***
Бүртгэлээрх дүн			***1,864,600,000***
Биологийн хөрөнгийн дахин хэмжилтээс үүссэн олз	-	-	***+23,500,000***

	Стандартын дүн /балансад/	**Компанийн дүн /балансад/**	**Залруулах дүн**
Бараа материал- Эргэлтийн бус биологийн хөрөнгө	1,888,100,000	1,864,600,000	+23,500,000

Залруулах бичилт:

Дт Биологийн хөрөнгө-Эргэлтийн бус биологийн хөрөнгө 23,500,000

Кт Биологийн хөрөнгийн дахин үнэлгээний олз 23,500,000

4. **Тугал төрөх үеийн бодит үнэ цэнийн тооцоолол**

Тугал хүлээн зөвшөөрөх үеийн бодит үнэ цэнийн олз-Бүртгэл	143,400,000
0 сартай тугал	Эр , Эм
нэгж дундаж жин	75
Цэвэр махны жин (хувиар)	100%
Цэвэр махны жин (кг)	75
Махны дундаж үнэ	8,564
Нийт үнэ	642,278
Тооцоолсон нэгж бодит үнэ	640,000
Малын тоо	251
Нийт дүн (нас тус бүрээр)	160,640,000
Борлуулалтын зардал	-
Борлуулах зардлыг хассан БҮЦ	160,640,000
Хүлээн зөвшөөрөх олз-Зөрүү	+ 17,240,000

	Стандартаар	**Компанийн бүртгэлээр**	**Залруулах бичилт:**
Дт Бараа материал-Эргэлтийн биологийн хөрөнгө/тугал/	160,640,000	143,400,000	17,240,000
Кт Тугал хүлээн зөвшөөрөх үеийн олз	160,640,000	143,400,000	17,240,000

5. **Эм бярууг гунжруу нас дэвшүүлэх бүртгэл**

	Тоо	Нэгжийн үнэ	Нийт үнэ
Бярууны бүртгэлээрх дүн	15	3,500,000	52,500,000
Гунжны бодит үнэ цэнэ	15	5,300,000	79,500,000
Бүртгэлээрх нас дэвшилтийн олз	***8,600,000***		
Тооцоолсон Нас дэвшилтийн олз	***27,000,000***		
Зөрүү- Бодит үнэ цэнийн өсөлт	***+ 18,400,000***		

	Стандартаар	**Компанийн бүртгэлээр**	**Залруулах бичилт**
Дт Биологийн хөрөнгө-Эргэлтийн бус биологийн хөрөнгө	79,500,000	61,100,000	18,400,000
Кт Үхэр сүргийн нас дэвшилтийн олз	27,000,000	52,500,000	18,400,000
Кт Бараа материал-Эргэлтийн биологийн хөрөнгө	52,500,000	8,600,000	-

“Хишигтэн нүүдэлчин” ХХК

Орлого үр дүнгийн тайлан

№	**Дансны нэр**	**ААН-ийн бүртгэлээр**	**Стандартаар**	**Зөрүү**
1	**Борлуулалтын орлого /цэвэр/**	**1,334,140,071**	**1,334,140,071**	**-**
2	**Борлуулалтын өртөг**	**(3,601,188,074)**	**(1,433,314,389)**	**2,167,873,685**
3	**Нийт ашиг (алдагдал)**	**(2,267,048,003)**	**(99,174,318)**	**2,167,873,685**
4	**Бусад орлого**	**1,338,013,805**	**(523,019,881)**	**(1,861,033,686)**
	Сүү анхны хүлээн зөвшөөрөлтөөс үүсэн бодит үнэ цэний олз (гарз)	1,173,031,399	(994,842,287)	**(2,167,873,686)**
	Тугал анхны хүлээн зөвшөөрөлтөөс үүсэн бодит үнэ цэний олз (гарз)	143,400,000	160,640,000	**17,240,000**
	Үхэр сүргийн нас дэвшилтийн олз, гарз /гунж/	8,600,000	27,000,000	**18,400,000**
	Биологийн хөрөнгийн дахин хэмжилтээс үүссэн бодит үнэ цэнийн олз	-	271,200,000	**271,200,000**
	Туслах үйл ажиллагааны орлого	5,343,505	5,343,505	**-**
	Үйл ажиллагааны бус бусад орлого	7,638,901	7,638,901	**-**
5	**Борлуулалт, маркетингийн зардал**	**(44,311,052)**	**(44,311,052)**	**-**
6	**Ерөнхий ба удирдлагын зардал**	**(492,660,546)**	**(492,660,546)**	**-**
7	**Санхүүгийн зардал**	**(215,726,357)**	**(215,726,357)**	**-**

8	**Бусад зардал**	**(71,205,766)**	**(71,205,766)**	**-**
9	**Гадаад валютын ханшийн зөрүүний олз (гарз)**	**(64,178,319)**	**(64,178,319)**	**-**
10	**Үндсэн хөрөнгө данснаас хассаны олз (гарз)**	**(57,940,930)**	**(57,940,930)**	**-**
11	**Татвар төлөхийн өмнөх ашиг (алдагдал)**	**(1,875,057,168)**	**(1,568,217,169)**	**306,839,999**
12	**Татварын дараах ашиг (алдагдал)**	**(1,875,057,168)**	**(1,568,217,169)**	**306,839,999**

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Дүгнэлт:

- Практик боломжгүй байгаагаас бусад нөхцөлд ХАА-н үйл ажиллагаанд ашиглагдаж байгаа биологийн хөрөнгө болох мал амьтан, түүнээс хүлээн авсан ХАА-н бүтээгдэхүүнийг бодит үнэ цэн буюу зах зээлийн үнэ ханшаар тайланд илэрхийлэхийг шаардаж байгаа ХАА-н үйл ажиллагааны бүртгэлийн гол зарчим болж байна.

Энэ нь төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн үеийн буюу хуучин нэгдэл, сангийн аж ахуйн төлөвлөгөөт үнээр бүртгэлд тусгах аргазүйн үндсэн зарчим дээр суурилсан сайжруулсан хувилбар ажээ.

- ХАА-н үйл ажиллагаа эрхлэгч ААН-үүдээс авсан судалгааны үр дүнг харвал СТОУС-ын дагуу бүртгэл хийж чадахгүй байгаа бөгөөд гол шалтгаан нь бодит үнэ цэнийг тодорхойлоход хүндрэлтэй байна гэжээ. Өөрөөр хэлбэл ААН-үүд өртөгт суурилсан бүртгэлийг хийсээр байна.
- Судалгааны объект болох "Хишигтэн нүүдэлчин" ХХК-ийн хувьд СТОУС-ын дагуу бүртгэл хийхийг оролдож, түүнд нийцүүлэхийг хичээж байгаа боловч бодит үнэ цэнийг холбогдох стандартын дагуу ул үндэслэлтэй, найдвартай тооцоолж чадахгүй байна.

Мөн сүүний аж ахуй дээр гарч байгаа бүхий л зардлыг тайлант үеийн борлуулсан бүтээгдэхүүний өртгөөр тайлагнаж байгаа нь бүтээгдэхүүний түүхэн өртгийн мэдээллийг тодорхойгүй болгож, өртөг хуримтлуулан бүртгэх үндсэн суурь арга аргачлалыг хэрэглэх боломжгүй болгож байна. Өөрөөр хэлбэл сүү үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааны НББ-ийн зохион байгуулалт, мэдээллийн систем эмх цэгцгүй, тодорхойгүй байна.

- СТОУС-ын дагуу уг компанийн бүртгэлийг хийж үзэхэд тугал анхны хүлээн зөвшөөрөлтөөс үүсэн бодит үнэ цэнийн олз 17,240,000₮-өөр өсч, бяруу гунжруу нас дэвшилтийн олз 18,400,000₮-өөр өсч, үндсэн сүргийн мал амьтан саалийн үнээний бодит үнэ цэнэ 247,700,000 ₮-өөр өсч, харин биологийн хөрөнгөөс хүлээн авсан ХАА-н бүтээгдэхүүн болох сүү хүлээн зөвшөөрөлтийн гарз 994,842,287₮ болсоноор 2016 оны алдагдал 306,839,999 ₮-өөр өсч байна.

Санал:

- Биологийн хөрөнгө бусад хөрөнгөнөөс маш их ялгаа, онцлогтой учраас тэдгээрийг бодит үнэ цэнээр илэрхийлэх нь ХАА-н ААН-үүдийн хөрвөх чадварыг бодитой харуулах гол нөхцөл учраас бодит үнэ цэнийг хэрхэн тооцох, тодорхойлох талаар тусгайлсан гарын авлага, заавар, зөвлөмж, холбогдох сургалт судалгаа хийх шаардлагатай байна.
- ХАА-н үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаатай холбоотой өртөг ба зардлыг хэрхэн тооцож, бүртгэх, түүнийгээ СТОУС-аар шаардсан бодит үнэ цэнээр тайлагнах шаардлагуудтай хэрхэн уялдуулж нийцүүлэх талаар аргазүй боловсруулах хэрэгтэй байна.

- ХАА-н үйл ажиллагааны төрөл бүрт тохирсон биологийн хөрөнгө болон ХАА-н бүтээгдэхүүний бүртгэлд шаардлагатай тохирох дансуудын тогтсон нэршил буюу тусгайлсан дансны төлөвлөгөөг нарийн ангилж, тодорхойлох шаардлагатай байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

Ном, зохиол

1. Я.Шагдар, Ж.Аюурзана, 1982 он, “Хөдөө аж ахуйн нэгдлийн нягтлан бодох бүртгэл”
2. Р.Батжаргал, Н.Самданжамц, 1985 он, “Хөдөө аж ахуйн нягтлан бодох бүртгэл”
3. О.Чойжилсүрэн, Р.Батжаргал, Н.Самданжамц, 1990 он, “Хөдөө аж ахуйн нягтлан бодох бүртгэл”
4. Ж.Галсансанжаа, Б.Лувсандорж, С.Гүнсмаа, Б.Барчин, 1990 он, “Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн нягтлан бодох бүртгэл”
5. ММНБИ, 2014 он, СТОУС “Хэрэглээний тайлбар”
6. ММНБИ, 2016 он, Санхүүгийн тайлагнал-1,
7. НББОУСЗ , 2016 он, НББОУС 41-“Хөдөө аж ахуй”
8. PwC, 2015, Depth in Agricultural accounting,

Эрдэм шинжилгээний хурлын илтгэл, эмхэтгэл

1. С. Алтанцэцэг, 2010 , “МАА-н бүтээгдэхүүний өртөг тооцох арга зүйн асуудалд”
2. С. Алтанцэцэг, 2016 , “Мал аж ахуйн нягтлан бодох бүртгэлийн онцлог асуудал”
3. С.Баярхүү, С.Оюунчимэг, 2016 , “Биологийн хөрөнгө ба хүлээн авалтын үеийн ХАА-н бүтээгдэхүүний бүртгэл, тайлагналын онцлог”
4. С. Баярхүү, 2016 , “ХАА-н үйл ажиллагаатай холбоотой НББОУС-ууд”
5. Э.Вандандулам, 2015, Д.Отгонбаяр, “Эрчимжсэн мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн өртөг тооцолт болон бүртгэлийн зарим асуудлууд”
6. Г.Лхагвадулам, 2016, “Биологийн хөрөнгө ба мал аж ахуйн бүтээгдэхүүний бүртгэл, тайлагналын асуудал”
7. Сангийн яам, 2016, Сангийн сайдын 2016 оны 411 тоот тушаалын 1 дүгээр хавсралт, Биологийн хөрөнгө ба түүнээс хүлээн авсан хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний нягтлан бодох бүртгэлийн стандарт
8. A practical guide to account for agricultural assets, 2009
9. “Evaluation of Biological Assets: Problems and Solutions”- Paper , 2013

Электрон эх үүсвэр

- https://www.mof.gov.mn/
- www.1212.mn
- http://investmongolia.gov.mn/
- http://web.worldbank.org/
- www.davidpublishing.com